

גליון נושא: 'ניקיון לפסח'

בס"ד, יום ג' פרשת תזריע, כ"ח אדר ב' תשע"ו.
דיונים אקטואליים בענינא דיומא בעניני חג הפסח.
לעורר לב המעיין בלבד, ואין לסמוך על הדברים 'הלכה למעשה'.

פנינים

מעלת הניקיון לפסח

קשר"ק: סגורם של ישראל רבי לוי יצחק מברדישטוב זצ"ל, היה אומר שכשם שנבראים מלאכים קדושים בסימן קשר"ק על ידי תקיעת שופר (כפי שמבואר במחזור לראש השנה לפני תקיעת שופר), כך נבראים מלאכים קדושים בסימן קשר"ק על ידי עבודת הנשים לנקות את הבית מכל פירור של חמץ לכבוד פסח ('בלילה שירה עמי' עמוד תמה).

שכן קשר"ק ראשי תיבות בשפת האידיש – ק'שרן, ש'ייערן, ר'יבן (ר'יניגן), ק'ראצן. גם בלשון הקודש – ק'רצוף, ש'טיפה, ר'חיצה, ק'ידור (ליקוטי ישרים עמוד קמז).

והוסיף מגיד המישרים הגר"י ריזמן שליט"א שהברדיטשובר היה מוסיף בתקיעות ביום ראש השנה, כשאמר שאלו המלאכים שעולים מן התקיעות יפעלו תיקונים למעלה, היה מוסיף ואומר שאם לא מספיק במלאכים שנולדו מן התקיעות יצטרפו אליהם המלאכים שנוצרו מן הקשר"ק של הניקיון לפסח ואז ודאי יתקבלו תפילתנו (נ.ג.ל.).

וסיפר על כך מגיד המישרים הגר"א בידרמן שליט"א בדרך צחות, מעשה שהיה: באשה אחת ששאלה את בעלה מדוע אינו עוזר בניקיון לפסח, הרי זה פועל בשמים ממש כמו התקיעות בסימן קשר"ק, אמר לה הבעל שהוא רק 'המקרא', והיא 'התוקע'.

בן רשע: כתב הרוקח (סימן רפג) הובא בבאר היטב (סימן תסט) שלא יאמר אדם כמה טורח פסח. כי בירושלמי כתוב: רשע מה הוא אומר - מִה הָעֶבְדָּה הַזֹּאת לָכֶם (שמות יב כו) מה הטורח הזה? לדעת הרשע הטרחה מרובה מדי.

ותמה החק יעקב (סימן תסט) על מה סומכים העולם כשאומרים שהטרחה לפסח רבה מדי, עוד הקשה מדוע הפוסקים לא הזכירו את זה לאיסור. וחדש החק יעקב שדברי הירושלמי נאמרו רק לגבי הקרבת קרבן פסח שנראה שחיוב דאורייתא עליו לטורח, אבל בזמן הזה שאומרים על כמה גדרים וחומרות יתירות כמה גדול הטורח, אין קפידא בזה. ❖

ניקיון, בדיקה, וביעור.

בתורה: שְׁבַעַת יָמִים שָׂאֵר לֹא יִמָּצֵא בְּבֵיתְכֶם (שמות יב יט). מִצּוֹת יֹאכֵל אֶת שְׁבַעַת הַיָּמִים, וְלֹא יֵרָאֶה לָךְ חֶמֶץ וְלֹא יֵרָאֶה לָךְ שָׂאֵר בְּכָל גְּבֻלְךָ (שמות יג ז). ומבואר **במשנה** (פסחים דף ב.) שיש חיוב לבדוק את החמץ בליל י"ד ניסן. ונחלקו תנאים **במשנה** (פסחים דף כא.) מה גדרי חיוב ביעור חמץ, ואיך הקיום של מצות תשביתו.

ל' יום: כתב הב"ח והמהרי"ל, הובא בבאר היטב (סוף סימן תלו), ובמשנ"ב (סוף סימן תלו), ששלושים יום קודם לפסח יש להזהר שלא לעשות חמץ באופן שאי אפשר להסירו בנקל. והדברים אמורים לגבי ההמנעות מעשיית חמץ שלשים יום קודם הפסח. ויש לברר האם יש חיוב ניקיון לקראת חג הפסח. למעשה המנהג בזמננו לנקות ולשפשף היטב, את כל הבית והארונות מחשש חמץ עוד לפני ליל י"ד. ויש לכך כמה טעמים כפי שיפורט להלן.

1. מקומות אכילה

שני סוגי נקיונות: תחילה יש להבחין שסוגי הנקיונות במקומות שמכניסים שם חמץ מתחלק לשנים, בין מקומות

המיועדים לאכילה למקומות שלא מיועדים לאכילה (ד.ק.).

מטבח: מקומות שמשמש בהם עם חמץ תדיר, כגון שולחנות וארונות המטבח, מקרר ומקפיא, ובכל המקומות המיועדים לאכילה, שכל השנה אוכל שם חמץ, ועכשיו הולך להשתמש שם לאכילה בפסח, חייב ניקוי ושפשוף מעיקר הדין. שאף על פי שאין לך אדם שיטול פירור קטן ויברך עליו לאכלו, מכל מקום אם הוא כבר באמצע אכילתו עלול הוא להכניס פירור לפיו, ויעבור באיסור אכילת חמץ ולכן חייבים בביעור (בדיקת חמץ וביעורו עמוד קכ).

אפילו משהו: כך מבואר בשו"ע (תנ"א סעי' א') דכלי חמץ צריך לשפשפם היטב שלא יהא חמץ ניכר בהם. וכן כתב המהרי"ל הובא ברמ"א (סימן תמ"ב סעיף יא) דמפה שהיתה מונחת על שק קמח צריכה כיבוס, כדי להשתמש עליה בפסח ולא סגי בניעור. ופירש במשנ"ב (ס"ק נב) שצריך כיבוס יפה בחמין ואפר וחביטה.

וכן מבואר בשו"ע (סימן תנ"ג סעיף ו') שקים שהשתמשו לקמח, צריך להתיר כל התפירות ולכבסם יפה. וכתב המשנ"ב (סימן תנ"א ס"ק לא) בשם המג"א (תנא ס"ק לו) שצריך לגרור בסכין היטב את החמץ קודם הכיבוס. כך מבואר בשו"ע (סימן תמב סעיף יא) דערבות שלשין בהן חמץ צריך שלא ישאר כזית. ובאר המשנ"ב (תמב ס"ק מו) דווקא להצניעם, אבל להשתמש בהן בפסח צריך שלא ישאר אפילו משהו חמץ.

וכן מבואר בדברי הראב"ן (פסחים דף קסא בדפי הספר) שלמרות שמבטל אדם חמץ בלבו, צריך לחפש אחריו ולבערו מן הבית בכל מקום שהוא, ולפיכך נהגו הראשונים לרחוץ את הקתדראות והספסלים והשולחנות שמא נדבק בהן חמץ, וגם התיבות שאם ישאר בהן משהו חמץ, שלא יתערב במאכלו בפסח במינו ושלא במינו ויאסרהו. והא דתנן (פסחים מה.) בצק שבסדקי עריבה אם אין כזית בטל במיעוטו זה דוקא כשאין משתמש בעריבה בפסח, אבל אם משתמש בעריבה בפסח חייב לבער כל מה שיכול להתערב באוכל, עכ"ד.

במציאות יאכלנו: ויש הבדל מצות ביעור דאוריתא מדין בל יראה, לבין חשש פרקטי שיאכלנו. שכן מצד חובת ביעור של בל יראה בחמץ פחות מכזית דעת חלק מהפוסקים המובאים במשנ"ב (סי' תל"ג שעה"צ ס"ק ל"ג, סי' תמ"ב שעה"צ ס"ק ס', סי' תמ"ד מ"ב ס"ק ט"ו) שאין חובת ביעור, ובמטונף קצת לכו"ע אין חובת ביעור, כמבואר במשנ"ב (סימן תמ"ב ס"ק לג) שגם לדעת המחמירים שעיסה פחות מכזית חייב בביעור, מכל מקום אם החמץ פחות מכזית מטונף קצת לכו"ע אין חובת ביעור. וגם למחמירים בפירורים כדעת החזו"א (או"ח סי' קט"ז סוף ס"ק י"ג) שגם פחות מכזית יש חיוב בדיקה וביעור, היינו רק בחתיכה חשובה וניכרת, אבל אין חובת ביעור במשהו. אבל מצד החשש שבמציאות יאכל גם את החמץ המדובק לכלים ולטבלאות כאשר ידבק

מנהג ישראל תורה

זכר לשעבוד מצרים

כאילו הוא יצא: כתב הגרי"מ שכטר שליט"א (קונטרס על פסח) בדרך צחות, כשם שבפסח כל אדם חייב להראות בעצמו כאילו הוא יצא ממצרים, כך בערב פסח בנקיונות כל אדם מראה בעצמו זכר לשעבוד מצרים.

עבודת פרך: ושמעתי להוסיף בזה, בלשון הפסוק וַיַּעֲבֹדוּ מִצְרַיִם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּפָרָךְ. ופירשו במדרש (שמות רבה טו א, תורת כהנים פרשת בהר) שהיו מחליפים עבודת אנשים לנשים, ועבודת נשים לאנשים. עבודת יום ללילה ועבודת לילה ליום.

בערב פסח עלול שיתהפכו היוצרות, האשה סוחבת משאות כבדים שכל השנה רק הבעל מסוגל לסחוב, והבעל מפשיל שרוולים ועושה את עבודת הנשים – ניקיון, קרצוף, ושטיפה (א.מ.). ופעמים בעומס העבודות לילה כיום יאיר, ובשעות הלילה עסוקים בעבודת יום, וביום עוסקים בעבודת לילה.

כאשר ירגיש בחינה של עבדות בערב פסח, ממילא יוכל לשמוח היטב בפסח על חירות ופדות נפשנו. ❖

הערות מבני החבורה

בגדרי איסור משהו

כלפי חובת ביעור יש נדון אם צריך לבער מכזית, או אפילו פחות מכזית. אבל לגבי איסור אכילה ודאי שכל משהו חמץ אסור באכילה, ואפילו בליעות אסור שאין בו שום משהו ניכר.

והנה בעיקר מה שחמץ אסור במשהו, יש להסתפק אם יש שיעור מסוים לאותו משהו או שאין לו שיעור ואפילו גרגיר אבק קטן אסור. ולא מצינו בפוסקים שידונו מה גודל המשהו ומשמע שכל משהו אסור. ועיין במשנ"ב (סימן תנג ס"ק לח) וכן צריך ליזהר גם כן כשטוחנן ברחיים תבואה לתותה לא יטחון באותו בית לפסח אפילו ברחיים אחרת שהאבק פורח ומתערב יחד ואפילו אם נאמר דיש ששים מכל מקום לכתחלה יש ליזהר ולכן יעשה מחיצה ביניהם מן הקרקע ממטה עד התקרה, עכ"ל. מפורש שאפילו אבק של קמח יש בו איסור של משהו.

ועיין בשערי תשובה (סימן תנט ס"ק כד) שדן לאסור במשהו קמח אפילו דיעבד, אולם לכתחילה ודאי אסור. ומזה שורש החששות שאולי נדבק על הקירות והדלתות וכדומה, וזה דבר שלעולם אין יכול לדעת כי אינו ניכר להדיא לעין. ולכן במקום שהאבק של הקמח פורח זה מדינא לדקדק בדבר. ושמעתי מחכם אחד שמכאן המקור לאותם הנוהגים לנקות את התריסים ואת הוילונות ואת כל רהיטי הבית שמכיון שכל משהו אסור אולי נדבק משהו שבמשהו לאותו רהיט ובפסח יכנס למאכלו (י.ח.).

והנה ידוע דברי הרא"ש (פ"ג דפסחים אות ב') שכתב וז"ל ולא הארכת לבאר דברי אביי המיקל קצת בשיעור בדיקת חמץ וכו' לפי שישראל קדושים הם וגוררים ומבערים כל חמץ הנמצא אפילו כל שהוא ואפילו אם נדבק בכותלי הבית, עכ"ל. וכתב על כך הגר"נ קרליץ שליט"א (קובץ ענינים בספר חוט שני ח"ד עמ' שס"ו) למדנו מדברי הרא"ש דההרחקה והזהירות מדברים שאינם על פי דין זוהי מידת הקדושה הראויה לעם ישראל. וע"ע בשו"ת תרומת הדשן (סימן קל"ג) וז"ל ואף כי אין להקל במצוה זו בדיקת חמץ דאחמור בה רבנן טובא וצריך לבדוק בדיקה גמורה לחורין ולסדקין ע"כ

ושמעתי מאמו"ר שליט"א שזה שורש כל החומרות שנוהגים בניקיון לפסח, ואינם מצד חובת ביעור, אלא משום חשש פרקטי שאם לא ינקו את הבית בסוף יכנס לאוכל. וכמו המעשה על אדם גדול שביקש לבטל את ניקוי הקירות, ואמרה לו אשתו שבסוף יאכל חמץ בפסח. ❖

למאכלו, זה גורם שצריך לנקות אפילו משהו במקומות המיועדים לאכילה, ואפילו מטונף קצת, דכיון שלא נפסל מאכילת כלב אם יאכלנו עובר על אכילתו, כמבואר בשו"ע (תמב ט).

2. מקומות שאין אוכלים שם

חדרי שינה: בשאר המקומות בבית, כגון 'חדרי שינה' שאין אוכלים שם חמץ כל השנה, ובפסח אין אוכלים שם מצה, מעיקר הדין המבואר בגמ' ובפוסקים מספיק בדיקת חמץ בליל י"ד, שרואה שלא נשאר שם כזית של חמץ הראוי למאכל. והניקיון היסודי שם הוא בגדר חומרא ומנהג טוב שנהגו בו ישראל, שלא ישאר זכר של חמץ בבית.

לגרר הכתלים: מקור המנהג, מבואר בראב"ן (ז: מדפי הספר), הובא ברא"ש (פרק ג' סימן ב'), ונפסק בטור (סימן תמב), ובשו"ע (סימן תמב סעיף ו'), נהגו לגרר הכתלים והכיסאות שנגע בהם חמץ, ויש להם על מה שיסמכו. ומפרש המשנ"ב (ס"ק כח) שאין ללעוג על המנהג לומר שהוא מנהג שטות וחומרא יתירא, אלא שיש לזה סמך מן הירושלמי. וביאר הגר"נ קרליץ שליט"א (חוט שני

שבת ח"ג עניני פסח) שחמץ זה שעל הכתלים והכיסאות הוא מאוס (רק שלא נפסל לגמרי מאכילת כלב), כמו כן יש שם רק מעט מאוד, ומעיקר הדין אין בזה חיוב ביעור, למרות זאת בני ישראל קדושים נהגו להחמיר בזה ולגרד הכתלים, ואין ללעוג על מנהג זה.

מסתבר, שהמנהג המקורי היה לנקות היטב המקומות שאוכלים שם, ומתוך כך נתפשט המנהג לגרר ולרחוץ גם שאר המקומות (בדיקת חמץ וביעורו עמוד קכא הערה ה'). מחשש שאם ישאר חמץ בבית אף שאינו במקום אכילה, יתגלגל מהכא להתם על גבי החפצים והכלים, עד שידבק או יכנס לדבר מאכל, ויאכלנו בלא ידיעה, ועלול ליכשל באיסור כרת (א.מ.).

3. הכשר לבדיקה

הכשר לבדיקה: מקור נוסף למנהג הניקיון לפסח, מופיע בדברי הרמ"א (סימן תלג סעיף יא) וכל אדם צריך לכבד חדריו קודם הבדיקה. וביאר המשנ"ב (ס"ק מו) ומקורו **במרדכי** (סימן תקלו) דלא מיבדק שפיר בלא כיבוד. והמנהג לכבד את כל החדרים כדי שלא יתמהמה, ויוכל לקיים המצוה מיד בתחילת הלילה. לפי טעם זה הניקיון ופינוי הבית מן החמץ, הוא הכשר למצות בדיקה וביעור שחיבו חז"ל, שקשה לבדוק היטב בלי ניקיון.

ברמ"א מוזכר לבצע ניקיון זה סמוך לבדיקה ביום י"ג ניסן, אך מזה נתפשט המנהג, לנקות זמן רב קודם הפסח, שהחכם עיניו בראשו ויודע שביום י"ג וליל י"ד לא יצליח לבדוק ולכבד את כל החמץ שברשותו

וכתב בספר **שערי ימי הפסח** (עמוד לו) - לרוב מתחילים מיד אחרי פורים את הניקיונות לפסח, ויש מקדימים מט"ו בשבט. ויש מתחילים כבר בחנוכה, והסיק שאין טעם להתחיל בניקיון הבית לפני פורים. והרי מצינו **בגמ'** (פסחים דף ו.) שואלין ודורשין בהלכות הפסח קודם הפסח שלשים יום. ויש סמך לזה **במשנ"ב** (סוף סימן תלו) גם לענין ההכנות לקראת הפסח.

ברמ"א מוזכר רק כיבוד, להוצאת החמץ בלבד. והעולם מחמירים לנקות ולשפשף את כל הבית ולבצע ניקיון מקיף עם דליי מים ואקנומיקה (בדיקת חמץ וביעורו עמוד קלב). ועורר הג"ר משה ויא שליט"א (קונטרס הל' פסח עמוד 9) שצריך לזכור למקד את עבודות הניקיון בסילוק חשש חמץ בלבד, ואין שום ענין לעשות 'ניקיון אביב', שכן אבק אינו חמץ. ❖

'צואת הפסח'

אתרונות, הצרות, והארות. נ"ד: 052-7687405 | פקס: 02-6507823